

Рецензије и прикази

Pierre Maraval, **Constantin le Grand, empereur romain, empereur chrétien (306–337)**, Paris 2011.

Поводом велике годишњице равноапостолног цара св. Константина Великог појавила се књига Пјер Маравала — **Константин Велики, римски цар, хришћански цар**, на преко три стотине страница, плус богати попис позивања на изобиље извора и литературе, као и одговарајуће албедне водиче кроз саму књигу (стр. 318–398).

Царев живот и дело писац прати хронолошки почев од рођења у римском Naissus-у, како он каже, 27. фебруара, између 271. и 277. године, у породици војничког порекла, која потиче из јужног Подунавља — римска област Горња Мисија. Константинов отац, Flavius Julius Constantius, почео је државничку каријеру у Диоклецијановом четворовлашћу (тетрархија) 293. године као савладар Максимијана Херкула на Западу у римској области Галији (углавном, данас Француска). Мали Константин је свакако своје прво образовање стекао у родном граду Нишу (стр. 31) да би наставио у Никомидији (данас место Измит у Турској) у Витинији на двору цара Диоклецијана — учио говорништво, војне вештине, грчки језик. Као савладар на Западу, појављује се 306. године након смрти његовог оца Констанција у Јорку. Међутим, у сложеним међусобним односима тетрарха, понекад је тешко пратити све неспоразуме и сложена збивања широм Царства. Наш писац одлично разлучује главне сегменте Константиновог деловања пратећи га кроз море догађа-

ја. Прво начело којег се П. Маравал као искусан истраживач држи, јесте позивање на оновремене изворе. Он добро користи све расположиве изворе, писане — хришћанске писце у првом реду, али исто тако и нехришћанске писце који, углавном, нису наклоњени цару Константину Великому; имамо у виду писца Зосима, Порфирија, Назарија, Јулијана Отпадника, Ливанија и друге. За нашег истраживача извори су и материјални остаци: емисије новца који су ковани у првим деценијама 4. века веома често, а поводом свих важнијих догађаја, смена на престолу, војне победе над варварским племенима: Готи, Сармати, Персијанци и други.

Важан сегмент П. Маравалових размишљања о, у историографији добро обрађеној, личности и делу св. цара Константина Великог, представљају његове објективне опаске на, не само у црквено-историјској науци, најспорнија места у Константиновом животопису. Када говори о царевом сукобу са Максенцијем у октобру 312. године, аутор изражава своје аргументовано неслагање са неким истраживачима о томе шта се заправо догодило код Милвијског моста у близини Рима и које су даље последице тог догађаја по цара лично, а последично за цело Царство. Визија коју је имао непосредно пред сукоб са Максенцијем несумњиво је потврђена чак и код нехришћанских писаца (Зосим, Назарије...). Лактанцијево казивање је настало две године након битке (причали су му очевици) — цар је у сну видео „небески знак“ и чуо заповест да га стави на штитове својих војника. Епископ Јевсевије Кесаријски у

својој *Црквеној историји* (десета књига), коју пише 314/315. године, овај догађај и не помиње. После више од двадесет година, исти писац у делу *Константинов живот* (1, 28–29) каже да му је сам цар непосредно пред смрт, под заклетвом да је све истина, испричао о овом догађају који се одиграо код Рима (стр. 84). Виђење Крста на небу и речи „овим побеђуј“ сам цар чак нигде не помиње у својим писмима (има их, по нашем аутору, четрдесет), али непосредно после виђења помало збуњеном цару свештеници су давали поуке говорећи да му се јавио сам Господ Христос, Син Божји, а знак који је видео јесте символ бесмртности и Његове победе над смрћу (*Константинов живот*, 1, 32). Овде П. Маравал оспорава помало неозбиљну тезу немачког историчара Ото Сик-а који управо поводом царева визије каже: „Историјска критика је немоћна против снова“ (стр. 89).

Константинов живот после Милвијског сукоба иде, ипак, другим током, што лепо потврђују оновремена обавештења која треба само пажљиво ишчитавати и пратити, како то и чини наш писац. Већ крајем исте године (312) или почетком следеће, цар Константин, а поводом сукоба донатиста у области Картагине у северној Африци, пише свом намеснику Анилину да хришћанима треба вратити одузету непокретну имовину (стр. 111). На позив сукобљених страна, дакле не самоиницијативно, цар се умешао у овај сукоб, при томе држећи с разлогом страну католичанске Цркве, а против неправилно изабраног епископа Мајорина и његовог наследника Доната (по њему, донатисти су расколници) насупрот законитог епископа Цецилијана. Октобра месеца 313. године одржан је локални сабор у Риму поводом донатиста, на коме су они поражени. Дата им је још једна прилика 314. године у Арлу (данас Француска), али ни на овом сабору ништа нису постигли.

Чак су подвргнути санкцијама царевих државних закона (317. и 321. године), што се може видети и из неких Константинових писама (*Писмо 2,2; Писмо 11, 2–4*).

Говорећи о јавним манифестацијама с предзнаком Хришћанства, П. Маравал је разложно опрезан. „Спасоносни знак“, мисли се на Крст, није нагло и упадљиво заузео место у јавном животу Царства. То се чини у почетку дискретно: најпре се помиње „дугачко копље у виду Крста“. Први, да кажемо отворени, знаци јавног присуства Крста називу се већ 319. године. Наиме, те године царска ковница новца у Сисцији (данас град Сисак у Републици Хрватској) издала је новац на чијем аверсу је шлем са утиснутим христограмом (стр. 128). Исто се поновило у емисији новца из 320. године. Године 321. донет је закон о обавезном празновању „дана Сунца“, односно недеље као заједничког празника за хришћане (успомена на Христово Васкрсење) и многобожца, при чему су војници, а било је и нехришћана, тога дана добијали обавезну поуку из хришћанске вере и упућивали су молитву Богу (*Константинов живот*, 4,20). Све ово, као и многи други очигледни показатељи указују да је цар већ у ово време убеђени хришћанин и да је Хришћанство његова лична вера (стр. 134).

Преломна је била и 324. година када је побеђен Ликиније и када је тетрархија коначно неутралисана, а Константин постао владар целог царства. Свим својим државничким поступцима он јасно показује, што се тиче Хришћанства, да је Милански едикт одавно превазиђен — Хришћанство није само дозвољена и толерисана вера, већ вера која има предност у односу на све остале религије. Хришћанство је темељ општег мира и слоге. У писму персијском цару Сапору Другом (324. године) цар га моли да има обзира према хришћанима својим поданицима (*Лактаније*, 49,1). Прослава

двадесете годишњице владавине (306–326), која је уследила после завршетка рада Првог васељенског сабора у Nikeји, и присуство том догађају преко 200 епископа, то недвосмислено потврђују. Царева блискост са епископом Осием Кордовским (још од 312. године), Јевесевијем Кесаријским (његов животописац), Јевсевијем Никомидијским и другима, изградња нових или обнова великог броја запуштених хришћанских храмова, — шта је друго него учвршћивање хришћанске вере код својих поданика?

Једно од, у историографији, спорних места јесте царско крштење и опис краја његовог живота. Држећи се строго расположивих обавештења, Маравал тврди да је цар крштен у току похода који је, вероватно, у мају 337. године, предузео против Персијанаца. Позлило му је и крштен је у предграђу Никомидије од стране присутних епископа који су га у походу пратили. Клиничко крштење — крштење на самртном одру — практиковано је у то доба и цар у том погледу није изузетак. Има обавештења да је цара крстио по имену непознати православни епископ (а не аријанац, како се обично мисли). Овакав податак саопштава Геласије Кизички око 480. године (видети патријарх Фотије, *Библиотека*, 88). Такође се одбацује и од стране нашег аутора, податак из неаутентичног списка *Actus Silvestri* (средина 5. века) и *Actus Constantini* да је цар крштен на Западу у Риму од стране папе Силвестра (+335) (овде стр. 221; ово је још у 15. веку пажљивом анализом утврдио Лоренцо Вала, што је у науци, чак и на Западу, одавно прихваћено).

Има места, то и наш писац потврђује, да је цар Константин Велики дао велики допринос учвршћивању Хришћанства не само унутар граница Римског царства, већ и његовом ширењу код

још некрштених народа и племена ван граница Царства. Детаљно се говори о царевом боравку 329–330. године у Сирмијуму (данас Сремска Митровица у Србији), о поразу Гота 332. године на Дунаву, Сармата 334. и царевом боравку у Сингидунуму (данас Београд), Виминацијуму (данас Костолац), Наисусу (Ниш). Готи су том приликом масовно крштавани; њихов епископ Улфила је сачинио готско писмо и учињени су први преводи Светог Писма на језик новокрштених Гота. Слична мисија је изведена у Етиопији (Абисинија) деловањем Едесија и Фрументија (око 330. године), што бележе сви хришћански писци (Сократ С, Руфин Аквилески, Св. Атанасије Велики и други). Скоро истовремено је уследила хришћанска мисија у Јерменији, дело Св. Григорија Просветитеља (пре 314. годне) и у Грузији (тридесете године четвртог века), мисија Преподобно Нине Равноапостолне.

Као скромни закључак може се рећи да смо књигом Пјер Маравал-а, **Константин Велики — римски и хришћански цар**, добили драгоцену дело које обогатује савремену, често контроверзну и богату историографију о Светом равноапостолном цару Константину Великом, а поводом 1700 годишњице Миланског едикта (313–2013). Дело је писано лепим, разумљивим и нарасе приступачним језиком. Консултовани су сви могући расположиви извори, писани и материјални остаци, сучељена су на високом академском нивоу и супротна мишљења и ставови, изведени су веома лепо, разложно и за све прихватљиви закључци о личности и делу првог хришћанског владара у Римском царству које је постало и хришћанско.

Пројојереј Радомир В. Појовић,
Универзитет у Београду
Православни богословски факултет